

Життя та наукова спадщина Івана Олександровича Гуржія

О. В. Черевко

ОСЯГНЕННЯ ДОЛІ ЛЮДИНИ – РОЗУМІННЯ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ (до 100-річчя від дня народження українського історика І. О. Гуржія)

Сучасні процеси трансформації політичних, економічних і соціальних пріоритетів в Україні супроводжуються вагомою активізацією національної самосвідомості та духовного відродження. В цих умовах особливої актуальності набуває вивчення й осмислення історичного досвіду, усвідомлення особи у сучасному українському соціумі. В інтелектуальному житті суспільства помітно зростає інтерес громадян до життєвого шляху, звершень, індивідуальних людських рис як відомих діячів минулого, так і рядових учасників подій, до власних коренів і родинної історії, що лежить в основі розуміння нерозривності історії та сучасності України.

Моя земля, земля моїх батьків... Почуттям любові та відданості, шани та гордості наповнюється серце, згадуючи про рідний край. Та це й природно, адже кожна людина, куди б не закинуло її життя, згадує батьківську хату, мамину казку, школу і першу вчительку, стежку, яку вивела у доросле життя. Ця генетична пам'ять формує знання про свою малу батьківщину, що є основою історичної пам'яті і національної свідомості.

Для мешканців сучасної Черкащини знання про рідний край і любов до нього наповнюються особливим змістом, адже ми живемо на землі велетнів національного духу – Богдана Хмельницького і Тараса Шевченка, з нашим краєм пов'язані зародження козацтва і гайдамацького руху, тут народилися, жили і творили чимало славетних земляків, до плеяди яких належить Іван Олександрович Гуржій (1915–

1971) – видатний український історик, член-кореспондент Академії наук УРСР, доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту історії АН УРСР – 100-річчя від дня народження якого виповнюється 15 вересня 2015 року.

Любов до рідної землі, до малої батьківщини – одне із найсвятіших почуттів, які кожен з нас проносить крізь усе своє життя. Витоки патріотизму починаються там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, де відчула красу і безмежжя рідної природи. Такою землею для Івана Олександровича Гуржія була Черкащина, зокрема село Худяки Черкаського району, де він народився і зростав, куди постійно приїздив у вільний час, незважаючи на суттєву зайнятість науковою роботою. Саме там, у босоногому дитинстві закладалася цікавість до минувшини майбутнього дослідника історії України, формувалася невичерпна допитливість пошуковця, який прагнув дізнатися, що відбувалося на землі, де він народився і живе, якими були його предки, з яким труднощами вони зустрічалися, як їх переборювали, тобто, осмислити всю різнобарвну палітру соціально-економічного життя пересічних українців.

Персоналії видатних діячів науки завжди привертають до себе увагу як непересічні особистості свого часу, життєдіяльність яких нерозривно пов'язана з суспільно-політичними процесами у державі. Осмислення долі цілих поколінь у контексті історичної епохи, окрім власне біографічних студій та з'ясування вне-

ску в історію, науку, культуру конкретної особи, потребують ґрунтового аналізу складного внутрішнього світу наших співвітчизників. У цьому контексті біографія І. О. Гуржія — яскраве віддзеркалення долі покоління, на дитинство і юність якого припали буремні національно-визвольні змагання 1917–1920 рр., закріплення радянського режиму й українізація, перші п'ятирічки і примусова колективізація, Голодомор 1932–1933 рр. і розбудова колгоспного ладу, а також Друга світова війна. За таких умов, у нагоді стали виняткова цілісність вдачі Івана Олександровича, його цілеспрямованість і наполегливість, які уможливили селянському юнакові з бідняцької родини, за порівняно короткий час, здобуття ґрунтовної освіти, а також дозволили стати педагогом і висококваліфікованим істориком-дослідником.

Важливо поглянути на діяльність, дослідити покоління вітчизняних істориків, серед яких був і наш земляк І. О. Гуржій, котрі працювали у 1950–70-х рр. в УРСР, у системі українсько-радянської Академії наук. Прийшовши до науки з лав діючої армії по завершенні Другої світової війни, І. О. Гуржій репрезентував нову генерацію істориків, представників культури нашого народу, які були організаторами і безпосередніми учасниками творення вітчизняної інтелектуальної історії в повоєнні десятиліття, що, завдяки невтомній праці, виборювали заслужений авторитет у науковому середовищі не лише в Україні, а й за її межами.

Історія України — велика і повчальна, складна і суперечлива. Вона сягає в сиву давнину. На питання хто ми, звідки, як ішов процес становлення української нації, шукав відповідь, занурившись у неквапливі сторінки документів та літописів у робочому кабінеті, визначний дослідник політичної та соціально-економічної історії України Іван Олександрович Гуржій.

Безумовно, життя людини швидкоплинне, і як зазначалося в одному з віршів, від людини «залишаються книги, фотографії, стоптані черевики, піджаки, на роботі — автобіографія, а в письмовому столі — чернетки...». Тому важливим моментом у дослідженні персоналії нашого славетного земляка, вченого-історика І. О. Гуржія є науково-дослідна і науково-просвітницька робота. Зі створенням у Черкаському національному університеті імені Богдана

Хмельницького історичного факультету (1994), зусиллями адміністрації закладу, викладачів і студентів, за підтримки та активної участі Науково-дослідного інституту селянства й Товариства істориків-аграрників, у тісній співпраці з науковцями Інституту історії України НАН України і Національною спілкою краєзнавців України, започатковано заходи із вивчення та вшанування пам'яті видатного історика І. О. Гуржія. У ННІ історії і філософії створено навчальну аудиторію-музей імені Івана Олександровича Гуржія (ауд. 518). Уповдовж багатьох років тематика дослідних робіт студентів спеціальності «історія» тісно пов'язана з персоналією і творчою спадщиною І. О. Гуржія.

2004 р. у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького започатковано проведення «Гуржіївських історичних читань», які з регіонального рівня поступово трансформувалися у всеукраїнську, а з 2009 р. і міжнародну наукову конференцію, на якій у середовищі професійних істориків дослідники-початківці мають можливість здійснювати апробацію власних наукових ідей.

Вже протягом багатьох років у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького функціонує знане в Україні і поза її межами видання «Гуржіївські історичні читання» — збірник наукових праць, присвячений члену-кореспонденту АН УРСР І. О. Гуржю, що постановою Президії ВАК України від 22.12.2010 р. внесено до переліку фахових видань з історичних наук. Видання містить статті про життєвий і творчий шлях відомого українського вченого, а також праці, що не були опубліковані за життя Івана Олександровича. Збірник дає можливість ознайомитися із новими здобутками у царині історіографії, джерелознавства, методології історії, етносоціального, демографічного, культурного та духовного розвитку на різних історичних етапах як на українських землях, так і поза їхніми межами.

Розвиваючи тезу М. Блока, що історія — наука про людей у часі, маємо констатувати, що так само і знання про видатних постатей Черкаського краю, а особливо про вчених-істориків, надзвичайно збагачує культуру сучасної студентської молоді, виховує нездоланну відданість Батьківщині, вчить шанувати український народ і людей, які його уособлюють.